

"GRONDIG BEKEKEN"

Lek- en Merwestreek
Afdeling 11

18^e Jaargang no. 3, september 2003

EEN GORKUMS LAKENLOOD UIT DORDRECHT

C. van der Esch

In Grondig Bekeken, maart 2003, in het jaarverslag van de werkgroep Gorinchem, meldden T. Koorevaar en M. Veen de vondst van een Gorkums lakenlood uit de opgraving in de Krijtstraat in de binnenstad van Gorkum. Deze vondst zou het eerste lood zijn van deze nijverheid in deze stad. Ik dacht hierop te moeten reageren omdat in Dordrecht reeds in 1992 een lood is gevonden met het stadswapen en het Arkelse schildje, uit waarschijnlijk de 17e eeuw.

Het recent gevonden lood uit Gorkum is een veel ouder en gaver exemplaar en vertoont op de voorzijde het duidelijk leesbare gotische randschrift GHORINGHEM, en daarbinnen alleen het Beierse wapenschild (zie afb. 22). Zeldzaam want gebruikelijker is een gecombineerd wapen van Beieren,

Afb. 22
Het middeleeuwse lakenlood, 15e eeuw, uit de opgraving Krijtstraat, Gorinchem. Opschrift GHORINCHEM en het Beierse wapenschild. Project GOKS-2002, vondstnummer 353-1, diameter 35 mm, gewicht 13 gram.
Foto: Martin Veen.

Henegouwen en Holland. Hiermee is direct duidelijk dat dit lakenlood van na 1412 moet stammen, toen een groot deel van de Arkelse bezittingen aan de Hollandse graaf Willem VI toevielen na de Arkelse oorlog(1).

Het is geenszins mijn bedoeling om dieper in te gaan op dit middeleeuwse lood, ik wil alleen even wijzen op de grote verschillen tussen beide lakenloden. Het lood uit Dordrecht is destijds door F. Breibach gedetecteerd (zie afb.23).

Afb. 23
Het lakenlood met het stadswapen van Gorinchem en het Arkelschild in de stadspoort uit de 17e eeuw of omstreeks 1600, gevonden te Dordrecht. Diameter maximaal 52 mm.
Foto: C. van der Esch.

Fanatiek volgde ik alles wat er zoal aan bodenvondsten uit Dordt werd geborgen en ik heb daar vele jaren aantekeningen van gemaakt. Je wist precies wat en waar dingen werden gevonden. Dat is over. We weten inmiddels allemaal dat Dordrecht een zeer rijk bodemarchief bezit. Van vele stadsdelen

is dit reeds vernietigd. We hebben alleen de aantekeningen en een heel klein deel van de mobiele vondsten. Juist over de inmiddels wellicht enkele honderden loden is het minst bekend, en er is nauwelijks iets over gepubliceerd. Slechts zeven exemplaren zijn ter illustratie afgedrukt in Grondig Bekeken en Holland (2). Uitgezonderd de loodtinnen penningen cq. pseudomunten zijn er een groot aantal lakenloden aangetroffen, maar ook passeer-, zegel- en bakenloden.

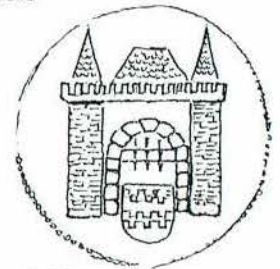
Naar aanleiding van een vraag over het verslag van een lezing over scheepsarcheologie legde Cor Westra uit wat een bakenlood is in Grondig Bekeken, 18e jaargang nr. 1 2003, p.29-30. Bijzonder is dat er van het voorbeeld dat hij aanhaalt in 1988 een vrijwel identiek exemplaar in Dordrecht is gevonden (3).

Het Gorkumse lood uit Dordrecht, met een diameter van 50-52 mm, heeft ooit dienst gedaan als staallood, het keurmerk aan het laken met de beste kwaliteit; de stof mocht na het aanbrengen van dit lood niet meer bewerkt worden (4).

{De Dordtse lakenloden met de afbeelding van de Toltoren en twee exemplaren met het opschrift "OVER GROOT DOUBEL STAEL GEBLAUT" , hebben zelfs een diameter van 68-70 mm. Ze zijn met enkele middeleeuwse loden, voorzien van het Dordtse stadswapen(5), kenmerkend voor het laken van de hoogste kwaliteit.}

Als we dit lood, althans de afbeelding van het Gorkumse wapen, vergelijken met o.a. de zegels uit Dordrecht(6) dan zijn er toch steeds kleine verschillen in het poortgebouw. Het poortgebouw van het lood heeft bv. geen verdikking onderaan de beide torens. Ook de poortdoorgang is iets anders, onder het valluik bevindt zich het in ere herstelde Arkelse (7) wapenschild precies passend in de poortdoorgang, waarvan de natuursteen blokken doorlopen tot de onderzijde van de ronde torens.

De blokjes daarvan suggereren kloostermoppen, die tot aan de weergang gedetailleerd zijn weergegeven (zie afb. 23a). Het lood is in de Dordtse bodem niet al te best bewaard gebleven, het randschrift is dan ook fragmentarisch zichtbaar. Deels komt dit door lood-/tinpest en een onduidelijke

Afb. 23a
Schematische weergave van het wapen: de poort en het Arkelschildje.

slag onderaan. Links zijn nog steeds de letters "AN...HAL" , vervolgens een H of M te zien en dan wordt het onleesbaar. Rechts is deels ..RCHOMS" zichtbaar (de laatste letters van Gorkum). Het is duidelijk dat na de Middeleeuwen de verbastering van de naam toesloeg. Dat zien we meer gebeuren. In ieder geval is het wapen niet verbasterd.

Het Arkelschild in de poort blijft vanaf 1589 van stadswege gehandhaafd. In het Keurboek van de Inventaris van het Oud Archief van Gorinchem komen weliswaar zes verschillende stadswapens voor, maar alle zes vertonen zij het Arkelschild in de stadspoort (8). Op de keerzijde zijn nog vastgehechte fragmentjes te zien van het "achterste" lood met nog slechts de letters "DO" en een wapenfragment (9).

Tot zover een Gorkums lakenlood met het wapen van Gorkum uit vermoedelijk de 17e eeuw, welks Arkelschild in de poort niet meer zal wijken uit de Arkelstad.

Noten

- 1 M.J. Waale, 1990. De Arkelse oorlog 1401-1412. Een politieke, krijgskundige en economische analyse ,Hilversum 1990
A. Telders, 1966. Zegels en wapens van steden in Zuid-Holland, hoofdstuk: De zegels en het wapen van Gorinchem, p.91-96. 's Gravenhage (Zuid-Hollandse studieën XII).
Na de Graven van Holland uit het Beierse Huis komt het Bourgondische wapen van Philips de Goede in de stadspoort, p.94. In 1996 zijn de verwoeste resten van het kasteel van de Van Arkels aangetroffen. Zie o.a. "De Dordtenaar" 26-8-1996.
- 2 Grondig Bekeken 12e jaargang nr.1, 1997: Papendrecht, Veerdam/Jachthaven. Archeologische Kroniek van Holland 1996, C.v.d. Esch p.436, afb. 30.
- 3 Het Dordtse exemplaar kwam tevoorschijn tijdens bodemsanering in 1988 aan de Merwekade in zeer vervuilde grond onder een houten plankier langs het water, gevonden door G. Boonstoppel. Datering 1765.
- 4 J. Baart e.a.,1977. Opgravingen in Amsterdam, p. 110-125.
- 5 In mijn collectie bevinden zich vijf lakenloden met het Dordtse wapen en zes met de afbeelding van de Toltoren, ook loden met de Dordtse Stedenmaagd.
- 6 Telders, 1966, p. 91-104.
- 7 Het zal duidelijk zijn dat in het machtsgebied van de Van Arkels veel Gemeenten het wapen van Van Arkel voeren, maar liefs 19 stuks. Daarbij is het wapen uit Arkel het meest oorspronkelijke nl. de zwaan als schildhouder, wat duidt op een oude sage uit 690. De heraldiek houdt er aparte termen op na, zo worden de twee dwarsbalken "beurtelings gekanteelde dwarsbalken-", of officieel: "van zilven (Arkel), beladen met twee gebretesseerde en extra gebretesseerde fasce van keel", genoemd. Enige kennis van heraldiek cq. oude geslachtswapens is nooit weg, je kunt je voordeel er mee doen. Anders had ik ook nooit die slechte lakenlood aangeschaft !
- 8 Telders, 1966, p. 97.
- 9 Kl. Sierksma, 1960. De gemeentewapens van Nederland, Utrecht-Antwerpen.
Van alle gemeentewapens uit dit Prisma-boekje is er maar één die mogelijk in aanmerking zou kunnen komen, nl. Sommelsdijk. Sierksma: "Gefaseerd van goud en lazuur van drie stukken".